

Eugenija Barić

NAGLASAK U MOCIJSKIM PAROVIMA

U članku se promatra odnos naglasaka među članovima mocijskog para, a po potrebi i prema osnovnoj riječi jednog ili oba njegova člana. Posebna pažnja posvećena je naglasku ženskog mocijskog parnjaka.

1. UVOD

1.0. Morfološki naglasak nije dovoljno proučen u hrvatskom književnom jeziku pa svaki prilog s toga područja, osobito ako može biti doprinosom naglasnom usustavljanju, nije samo dobrodošao nego je i neophodan.

1.1. U ovom se radu promatra naglasni odnos u mocijskim parovima, a po-ticaj za tu temu bilo je pitanje kakav je naglasak u imenici *idealist*. Uz uspostavljen odnos naglasaka navedene imenice prema naglasku njezine osnovne riječi: pridjevu *idealan*, dakle *idealan* – *idealist*, javilo se i pitanje naglasaka ženskog mocijskog parnjaka *idealistica* prema naglasku navedenog muškog člana, na koje nije bilo jednostavno odgovoriti jer se javila naglasna dilema: *ideàlist* – *ideàlistica* ili *ideàlist* – *ideàlistica*?

1.2. Istraživanje naglasnog odnosa u mocijskim parovima donekle otežava upravo navedena naglasna dilema u nekih ženskih mocijskih parnjaka: njihovi razgovorni i njihovi književni naglasni likovi, npr. *profesòrica* : *pròfesorica*, *učitèljica* : *ùčiteljica*.¹

2. TIPOVI MOCIJSKIH PAROVA

2.0. Možemo govoriti o dvama tipovima mocijskih parova s obzirom na tvorbeni odnos njihovih članova: 1. o tipu u kojemu je taj odnos pravi tvorbeni odnos (**vozač** – **vozačica**) i 2. o tipu u kojemu je taj odnos samo semantički, dakle samo mocijski (**starac** – **starica**).² Ženski mocijski parnjak *vozačica* jest i

¹ Pod razgovornim naglasnim likom mislim ovdje na likove koje uglavnom ne registriraju normativni priručnici (gramatike i rječnici) za razliku od registriranog, dakle književnog naglasnog lika.

² V. E. Barić, *Mocijski parnjaci i njihova upotreba*, "Raspriave Zavoda za jezik" 13, Zagreb 1987,

tvorbeni parnjak muškom članu svog mocijskog para, a ženski mocijski parnjak *starica* samo je semantički parnjak muškom članu svog mocijskog para. Drugim riječima, uzimamo da je mocijska imenica *vozačica* tvorena od svog muškog parnjaka *vozač*, odnosno da mocijska imenica *starica* nije tvorena od svog muškog parnjaka *starac* nego ima s njim zajedničku osnovnu riječ: pridjev *star*.

U prvom slučaju govorimo o mocijskom paru s tvorbenim odnosom članova odnosno, kraće, o tvorbenim mocijskim parnjacima, a u drugom slučaju o mocijskom paru s netvorbenim odnosom članova odnosno, kraće, o semantičkim mocijskim parnjacima.³

2.1. Budući da mocijske parove imamo samo u značenjskoj skupini 'osoba' odnosno 'životinja', mocijski parovi s tvorbenim muškim članom pripadaju nekoliko tvorbenim značenjskim skupinama: 'vršitelj radnje' (*upravitelj* – *upraviteljica*), 'nositelj osobine' (*prvak* – *prvakinja*), 'sljedbenik' (*marksist* – *marksistica*), 'član' (*skojevac* – *skojevka*), odnosno izriču neke odnose: 'rodbinski odnos' (*sestrić* – *sestrična*), 'potjecanje' (*Dalmatinac* – *Dalmatinka*).⁴

Mocijski parovi, bez obzira na tvorbeni odnos svojih članova, idu u navedene značenjske skupine s oba svoja člana.

2.2. Razlikujemo dvije skupine mocijskih parova s tvorbenim odnosom članova:

- a) skupinu u kojoj je muški član leksička riječ: tip *ban* – *banica*, *vuk* – *vučica*
- b) skupinu u kojoj je muški član tvorenica: tip *pjesnik* – *pjesnikinja*.

2.2.0. Sufiks ženskog člana mocijskog para sa sufiksom svog muškog člana čini mocijski sufiksalni par. Prazno sufiksavno mjesto u netvorbenom muškom članu označujem znakom #. U ženskom mocijskom parnjaku javlja se više sufikasa, a svaki od njih i s tim praznim mjestom čini mocijski sufiksalni par.

2.2.1. Ako je muški član tvorbena riječ, on može u sastav ženskog člana ulaziti u punom liku (*pjesnik* – *pjesnikinja*) odnosno u pokraćenom liku (*brđanin* – *brđanka*).

2.2.2. U skupini u kojoj je osnovna riječ, dakle muški član, tvorenica postoji i naglasni odnos muškog člana prema svojoj osnovnoj riječi, npr. *kròjáč* prema *kròjiti*, *pòštár* prema *pòšta*.

10, 2.1. s bilj. 5 i *Tvorbeni status ženskog mocijskog parnjaka*, "Rasprave Zavoda za jezik" 14, Zagreb 1988, 43-49.

³ Usp. i E. Barić, *Tvorbeni status*, 43, 2, bilj. 2.

⁴ Naglasak u etničkih i etnonimskih mocijskih parova ne obrađuje se posebno. Oni se samo pridružuju svojim najproizvodnijim sufiksima navodenim sufiksavnim parovima pokojim primjerom.

2.3. U mocijskom paru s netvorbenim odnosom članova muški je član uvijek tvorenica. Naglasni odnos oba člana uspostavlja se prema istoj osnovnoj riječi, npr. *tkàlac* i *tkàlja* prema glagolu *tkàti*, *stàrac* i *stàrica* prema pridjevu *stàr*, ali se može promatrati i njihov međusobni naglasni odnos.⁵

3. PREGLED MOCIJSKIH PAROVA

U ovome pregledu mocijski se parovi navode prema tvorbenom odnosu svojih članova, odnosno razvrstani u mocijske sufiksne parove.

3.1. Mocijski parovi s tvorbenim odnosom članova

3.1.1. Skupina s leksičkim muškim članom

1. # / -a: *kâm* – *kúma*, *màgistar* (i *magìstar*) – *màgistra* (i *magìstra*, uz *màgistrica* i *magìstrica*)⁶, *sùprug* – *sùpruga*...
2. # / -ica: *bân* – *bànica*, *câr* – *càrica*, *dòcent* – *dòcentica* (i *docèntica*)⁷, *gospòdâr* – *gospodàrica*, *kràlj* – *kràljica*, *pacijent* – *pacijentica* (i *pacijèntica*), *pedàgog* – *pedagògica*⁸...

⁵ Mocijske sufiksne parove nalazimo i u Bože Ćorića, *Mocioni sufiksi u srpskohrvatskom jeziku*, Filološki fakultet Beogradskog univerziteta, Monografije, Knjiga LIII, Beograd 1972. Autor ima za to svoj termin. On kaže: "Mocioni sufiksi čine sa sufiksima muškog naziva korelativne sufiksne parove" (str. 9). U toj monografiji nema svih mocijskih parova, npr. nema onih novijih sa sufiksima *-ant*, *-ent* u muškom članu, što se ne može objasniti ni time da je od rječnika suvremenog jezika "kompletno... pregledan samo rečnik dveju matica i taj materijal predstavljaće osnovicu za poređenje sa materijalom iz RJA" (str. 17). Što se tiče naglasaka autor kaže: "Primeri će se akcentovati onako kako je to učinjeno u izvoru" (str. 17), ali se u proučavanje naglasaka nije upuštao: "Kako je ispitivanje akcenata izvedenih imenica ovog tipa veoma složen posao (istakla E. B.), a prikupljeni materijal nije sasvim pouzdan ni potpun, raspravu o akcenatskom sistemu mocionih izvedenica ostavićemo za drugu priliku" (str. ista). Koliko mi je poznato autor u vezi s tim nije ništa kasnije objavio. U B. Ćorića u mocijskim, odnosno korelativnim sufiksanim parovima sufiks ženskog člana navodi se na prvom mjestu.

⁶ Lik *màgistrica* nalazimo u Matešića, *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1965-1967. i u S. Babića, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku*, Djela JAZU 62, Zagreb 1986, t. 518.

⁷ Ovakve dvojne, dubletne naglasne likove dobivamo kada spojimo priručničke, posebno rječničke i upotrebne naglasne likove. U većini priručnika nalazimo samo prve naglasne likove, pa tako i u Matešića. U govornom jeziku češći su ženski likovi s naglaskom na predsufiksalmom slogu: *docèntica*, *pacijèntica* i sl. Takve ću primjere u daljnjem tekstu navoditi u zagradama. Neke upotrebne naglaske u ženskim likovima registrira Babić, n. dj., t. 515. Tako *abiturijèntica*, *artística*, *asistèntica*, naglašavajući, ipak, da prednost treba dati naglasku osnovne riječi. U Matešića mocijske izvedenice motivirane muškim članom na *-ant* i *-ent* dosljedno imaju naglasak ispred tog zajedničkog dijela, dakle na istom mjestu kao i muški član u njegovu rječniku. Naglasak na zajedničkom dijelu u ženskom mocijskom parnjaku u govornom jeziku ukazuje na mocijski par s naglaskom na *-ant*, *-ent* u muškom članu, dakle na ovakav naglasni odnos: *maturànt* – *maturàntica*, odnosno *referènt* – *referèntica*.

⁸ Većina ženskih mocijskih parnjaka muškim imenicama na suglasnik *g* tipa *psiholog*, *pedagog*

3. # / -ka: akùšēr — akùšērka, frizēr — frizērka, komāndīr — komāndīrka, kondùktēr — kondùktērka...
4. # / -inja: bôg — bôginja, jùnāk — junākinja, kàtolik — kàtolikinja⁹ (i katòlikinja¹⁰)...
5. # / -inja: daktilògraf — daktilògrafkinja, invàlid — invàlitkinja...
6. # / -arica: drùg — drugàrica, gāzda — gāzdarica...

3.1.2. Skupina s tvorbenim muškim članom

1. -āč / -(ač)ica¹¹: glāsāč — glasāčica, izvidāč — izvidāčica, jāhāč — jahāčica, klizāč — klizāčica, predlāgāč — predlagāčica, tṛkāč — tṛkāčica...
2. a) -ār / -(ār)ica: apotēkār — apotekàrica, desetār — desetàrica, òvčār — ovčàrica, zùbār — zubàrica...
- b) -ār / -(ar)ica: kùhār — kùharica, pòštār, pòštarica, slīkār — slīkarica, sòbār — sòbarica...
3. -āš / -(aš)ica: dugoprùgāš — dugoprugāšica, harmonikāš — harmonikāšica, logorāš — logorāšica, prepònāš — preponāšica, stomètrāš — stometrāšica...
4. -telj / -(telj)ica: brānitelj — braniteljica, njegovatelj — njegovateljica, slùšatelj — slušateljica, vòditelj — voditeljica...
5. -ant / -(ant)ica: debitant — debitantica (i debitàntica, trafikant — trafikantica (i trafikàntica)...
6. -ent / -(ent)ica: konkùrent — konkùrentica (i konkurèntica), refèrent — refèrentica (i referèntica)...
7. -ist / -istica: flaùtist — flaùtistica (i flaùtistica), mòdist — mòdistica (i modistica), stāžist — stāžistica (i stažistica)...
8. -āk / -(ak)inja: čùdāk — čudàkinja, divljāk — divljàkinja, jùžnjāk — južnjàkinja, prvàk — prvàkinja, strùčnjāk — stručnjàkinja...

još nije realizirana sa sufiksom -ica, ali malo-pomalo njihov se broj povećava (pedagogica, psihologica, meteorologica).

⁹ Tako u RMH, odnosno u RMS.

¹⁰ Razgovorni mocijski par *katolik -katolkinja* drugi je sufiksalni par: #/—kinja, u kojem je muški član pokraćen za završetak -ik. Usp. i S. Babić, *Katolkinja ili katolikinja?*, Jezik 37, Zagreb 1989, str. 59-60, gdje se u prilog lika *katolkinja* kao "usputni razlog, ali ne baš nevažan" navodi naglasak: "U liku *katolikinja* kolebamo se u naglasku, zabilježeno je *kàtolikinja* i *katòlikinja*, dok kod *kàtolkinja* te dileme nema, *katòlkinja* je moguće, ali nisam našao nigdje zabilježeno, a mislim da tako ne bi nitko ni rekao." U RMH odnosno RMS lik *katolkinja* upućuje se na *katolikinja*.

¹¹ Takvo navođenje ženskog člana sufiksalnog para upućuje na zajednički dio u tvorbenim mocijskim parovima. Uz -āč to su još -āk, -an, -ār, -āš, -ant, -ent, -ist, -l-, -n-, -telj. U semantičkom mocijskom paru sufiksalni par nema zajednički dio kao u tvorbenom mocijskom paru jer ista osnovna riječ motivira oba člana: *lukav - lukavac, lukavica*.

9. *-ār / -(ār)ka: bólničār — bólničārka, gostiòničār — gostiòničārka, keràmičār — keràmičārka, nõvinār — nõvinārka...*

3.2. Mocijski parovi s netvorbenim odnosom članova

1. *-ac / -ica: bälavac — bälavica, lükavac — lükavica, namètljivac — namètljivica, plàšljivac — plàšljivica, razmètljivac — razmètljivica, stàrac — stàrica...*
2. *-ac / -ka: golùždravac — golùždrāvka, hvalisavac — hvalisāvka, rádi-
cévac — rádičēvka, dinámovac — dinámōvka, s proširenjem -ev/-ov:
skòjevac — skòjēvka, fròntovac — fròntōvka...*
3. *-ac / -kinja: lòvac — lòvkinja, súdac — sùtkinja, tìgovac — tìgōvki-
nja...*
4. *-ak / -kinja: prèdak — prètkinja, pòtomak — pòtōmkinja...*
5. *-’ak / -’ača: pokvarènjàk — pokvarènjača...*
6. *-an / -ača: glùpan — glùpača...*
7. *-ān / -ica: đavòlān — đavòlica...*
8. *-īk / -ica: bijédnīk — bijédnica, nēzahvalnīk — nēzahvalnica, pākoslīk
— pākoslīca, srètnīk — srètnīca...*
9. *-lac / -lja: prélac — prèlja, tkálac — tkàlja...*
10. *-ilac / -ilja: plètilac — plètilja...*

3.3. Mocijski parovi u kojima muški član u sastav ženskog člana ulazi pokraćen

3.3.0. U većini mocijskih parova ove skupine muški je član tvorenica pa dio ispred sufiksa ženskog mocijskog parnjaka pripada sufiksu muškog člana.

1. *-nīk / -(n)ica: dīžāvnik — dīžāvnica, nāstavnīk — nāstavnica, préd-
sjednik — présjednica, úrednik — úrednica...*
2. *-lac / -(l)ica: bājālac — bājālica¹²*
3. *-anac / -(ān)ka: Meksikānac — Meksikānka...*
4. *-anin / -(ān)ka: bīđānin — bīđānka, kīšćānin — kīšćānka, òtočanin —
òtočānka, pūčanin — pūčānka...*
5. *-ac / -kinja: domoródac — domoròtkinja, poslovódac — poslovòtkinja...*

3.3.1. Tvorba ženskog mocijskog parnjaka od pokraćene osnove muškog člana rijetka je u skupini s netvorbenim muškim članom, npr. **kàtolik kàtolki-
nja, patúljak — patúljica.**

¹² Takvi mocijski parovi vrlo su rijetki zbog zaposjednutosti lika za ženski rod značenjem predmeta, usp. *slušalica, strugalica*. O ograničenjima u tvorbi ženskih likova od muških sa sufiksom *-lac* vidi i E. Barić, *Mocijski parnjaci*, t. 4.4. odnosno *Tvorbeni status*, t. 9-9.2.

4. DOSADAŠNJI OSVRTI I ZAPAŽANJA

4.0. Posebnih radova o ovoj problematici zapravo nema, ali se u nekima ona više ili manje dodiruje. Što se tiče same građe ona je obilna jer naglaske donose i rječnici i gramatike.

4.0.1. Iako se u dosadašnjim hrvatsko-srpskim gramatikama ne raspravlja posebno o naglasku osnovne i izvedene riječi, pa tako ni u poznatijim starijim gramatikama: Leskienovoj¹³, Maretićevoj¹⁴, Stevanovićevoj¹⁵, one ipak, bilježeći naglaske na navedenim primjerima, daju uz pojedine sufikse i poneku konstataciju o njihovu naglasku odnosno njihovoj prozodiji, pa tako i o naglasku ženskih mocijskih parnjaka.

Dok Leskien navodi duženje ispred poluotvornika *n, m, r, l, v, j* iza kojih slijedi suglasnik (§ 314), s primjerima *pàstírka : pàstír pastíra, Nègòtínka : Nègòtín* (§ 314) i *Maćedònka – Maćedònija, crnògorac gen. crnògòrca, crnògor-ka, Kòtòrka – Kòtor, pàstorak gen. pàstòrka, pàstòrka fem., prìmorac gen. prìmòrca, prìmòrkinja* (§ 315), pa je važan za položajnu dužinu, druge dvije gramatike važnije su za sam naglasak u ženskom mocijskom parnjaku.

Za ženske mocijske parnjake i njihov naglasak Maretić kaže:

“Nastavak *ica* vrlo često služi za to, da se od muškoga roda ili prema muškome rodu načini ženski. Na pr. *bànica, bjeĝùnica, càrica, ĉizmàrica, đavòlica, golùbica, gospodàrica, hrišćanica, Hrvàtica, kàluđerica, kmètica, kràljica, kùharica, làvica, lòvica, lúpežica, màgarica, mèdvjedica, ovcàrica, paùnica, prijateljica, próročica, sinòvica, Švàbica, vùčica* i. t. d. Vidi se, da je akcent ovih riječi dvojak: jedne se drže akcenta osnovne imenice (na pr. *càrica: càr, kùharica, kùhàr*), a druge bez obzira na osnovnu riječ imaju slabi kratki akcent na trećem slogu od kraja (na pr. *kràljica: kràlj, golùbica: gòlùb*.)” (str. 314)

“Mnogo češće veže se ovaj nastavak (tj. *-inja* E.B.) s imeničkim osnovama, i imenicama tako postaliem značenje je različno: neke stoje prema osnovnoj riječi kao ženski rod prema muškome: *Grkinja* (: *Grk*)...*ròbinja, Tùrkinja, Vlähinja*; takove su i ove: *Bošnjàkinja, pròsjàkinja* (ili *prosjàkinja*), *prostàkinja, sedmàkinja...*, *šestàkinja...*, *vršnjàkinja, zemljàkinja...* Akcent je ponajviše kao i u osnovnijeh riječi... u *Bošnjàkinja, zemljàkinja* i dr. (: *Bòšnjàk, gen. Bošnjàka, zèmljāk, gen. zemljàka*) slabi je dugi akcent pokraćen, dakle *Bošnjàkinja* mjesto *Bošnjàkinja*.” (str. 323)

¹³ *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache*, von A. Leskien, Professor der slavischen Sprachen an der Universität Leipzig. 1. Teil: Lautlehre, Stammbildung, Formenlehre, Heidelberg 1914. Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.

¹⁴ *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Napisao Dr T. Maretić, kr. sveuč. profesor. 1899. Štampa i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i deutsch), Zagreb.

¹⁵ M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik (gramatički sistemi i književnojezična norma). Uvod. Fonetika. Morfologija*, Izdavačka ustanova Naučno delo, Beograd 1964.

“Često se uzima nastavak *ka*, gdje treba prema muškome rodu načiniti ženski. Na pr. baščòvànka, bràšnàrka, čizmàrka, domišljànka, govèdàrka, kàlvínka, lutòràrka, nàdnìčàrka, pàstìrka, ròditèljka, švàlèrka, tàmnìčàrka, unijàtka, vodèničàrka, zvònàrka, tako je i pàstorka (prema pàstorak), (str. 331)...Akcent imenica s nastavkom *ka* često se upravlja po osnovnoj riječi, a za mnoge nema stalna pravila” (str. 332).

“Akcent je (*u imenica sa sufiksom -kinja* E.B.) ponajviše kao u osnovnijeh riječi” (str. 332).

O položajnoj dužini Maretić posebno ne govori.

U Stevanovića o naglasku u ženskih mocijskih parnjaka čitamo:

“Produktivni tip imenica na *-ica* u kojih se on javlja u službi mocionog znaka za ž. rod, i kao takav se dodaje na oblik imenice m. roda, sve više uopštava kratkouzlazni akcenat na slogu ispred nastavka *-ica*, ili je još dalje prema početku reči, često na samom početnom slogu.” (str. 556)

“One, međutim (imenice, *dodala E. B.*) u kojih je *-ka* mocioni znak, i pored produktivnosti, pa i najveće, i pored nesumnjive motivisanosti, imaju različite akcente: najčešće se akcenatski slažu s imenicama m. roda od kojih se izvode, ali katkad imaju i nešto izmenjen taj akcenat (str. 502).

“Ni imenice u kojih je nastavak *-inja* velike produktivnosti nemaju ujednačenog akcenta” (str. 530).

O položajnoj dužini ni Stevanović posebno ne govori.

4.1. Uz više priloga o naglasku Stjepan je Sekereš pisao i o naglasnoj strukturi hrvatskoga književnog jezika na osnovi broja slogova u riječima. Poticaj za taj posao bila mu je nada da će se dobiti potpunija slika “o razmještaju i broju dužina iza pojedinih naglasaka, kao i o odnosu naglasaka i dužina u pojedinim riječima” jer “u dosadašnjim studijama nije o tome gotovo ništa pisano.”¹⁶

Među Sekereševim zaključcima o broju slogova u riječima hrvatskoga književnog jezika jest ovaj da “najviše ima četverosložnih i trosložnih riječi, a najmanje sedmerosložnih i šesterosložnih.”¹⁷ Autor ujedno zaključuje i kakav je raspored dužina u riječima hrvatskoga književnog jezika ovisno o njihovoj strukturi.

4.1.0. Zanimljivo je, a i razumljivo jer je cilj istraživanja bio drugačije vrste, da je među Sekereševim primjerima najmanje ženskih mocijskih parnjaka, a o mocijskim parovima da i ne govorimo, a upravo u kategoriji ženskih mocijskih parnjaka (za koje možemo kao opravdanje reći da je nazivom novija kategorija i da joj je tek u novije vrijeme posvećivana posebna pažnja) najviše je višesložnih, pa prema tome i šesterosložnih i sedmerosložnih riječi, jer su one tvorenice.

¹⁶ Strukturalne karakteristike akcentuacije u hrvatskom književnom jeziku, “Jezik” 30, 4, 112-123.

¹⁷ N. dj., 121.

4.2. Sekereš je kasnije ipak bio potaknut da napiše poseban članak *O naglasku peterosložnih imenica tipa učiteljica*¹⁸, u kojem navodi da su peterosložne imenice za oznaku ženskoga spola (roda, kako on kaže) sa sufiksom -ica, kako pokazuju naši rječnici (AR, Broz-Ivekovićev rječnik hrvatskoga jezika, Benešićev hrvatsko-poljski rječnik, Pravopisni rječnik /Zagreb – Novi Sad 1960/, Dayre-Deanović-Maixnerov hrvatsko-francuski rječnik /Zagreb 1966/, Deanović-Jernejev hrvatsko-francuski rječnik /Zagreb 1975/), a i Maretićeva gramatika (Zagreb 1963), bile karakterizirane naglasnim kolebanjem: ` na prvome slogu ili ` na trećem slogu od kraja, navodeći ove primjere: "bràniteljica, čitateljica, kàluderica, pròfesorica, ràvnateljica, slùšateljica, spàsiteljica, tùžiteljica, ùčiteljica, vòditeljica; braniteljica, čitateljica, kaludèrica, profesòrica, ravnateljica, slùšateljica itd." za razliku od razgovornog jezika u kojem se najčešće čuju "oblici učiteljica, generàlica, kapetànica, voditeljica itd., što možemo objasniti težnjom za lakšim izgovorom" (str. 96). I u "najnovijim našim gramatikama (Brabec-Hraste-Živković, Težak-Babić, Barić i suautori) imenice ženskog roda tipa učiteljica bilježene su uglavnom s ` na trećem slogu od kraja", dodaje Sekereš (str. 95).

4.3. Šteta što se S. Sekereš nije više zadržao u okviru kategorije najavljene u naslovu (*učiteljica* je ženski mocijski parnjak muškom članu *učitelj*), nego je sve sveo na ženski rod i peterosložnost imenica, ostavivši nam, ipak, i svoj pogled na tvorbu i naglasak takvih imenica.

Naime, upravo je za te imenice koje se, kako autor i počinje navedeni članak, "najčešće tvore od trosložnih imenica muškog roda s ` na prvom slogu ili s ` na predzadnjem slogu i dužinom na zadnjem slogu (ràvnatelj – ravnateljica, ùčitelj – učiteljica, gòspodàr – gospodàrica, kapetàn – kapetànica), a rjeđe od pridjeva trpnog (ràspušten – raspuštènica, osúđen – osuđènica)", (str. 95) izrekao, prije analize dosadašnjeg naglasnog stanja u tih imenica, svoj stav o mjestu njihova naglasaka: treći slog od kraja, smatrajući time da takav naglasak više odgovara strukturi hrvatskog naglasnog sustava.

Opravljanost takva stava potvrđuje i sama naglasna analiza proučavane građe u kojoj broj ženskih mocijskih parnjaka s ` naglaskom na trećem slogu od kraja preteže nad onima s ` naglaskom na prvom slogu, kao i njegovi raniji zaključci: "Peterosložne imenice imaju u mnogo većoj mjeri naglasak na srednjem slogu (93%) nego na prvom (usp. Jezik 30, str. 119). Kod šesterosložnih i sedmerosložnih naglasak je redovito na unutrašnjem slogu". Tu pojavu autor objašnja-

¹⁸ "Jezik" 33, 3, 95-96. Napomenimo da sve imenice sa završetkom -teljica u Matešića imaju dvojne naglaske: kao u muškom članu i na slogu ispred sufiksa -ica. Na prvom je mjestu lik s naglaskom jednakim naglasku muškog člana. Jedino imenica mučiteljica ima trojni naglasak, ali ne s obzirom na mjesto nego i s obzirom na kvalitet: *mùčiteljica/mùčiteljica i mučiteljica*.

va izbjegavanjem grupiranja četiriju i više nenaglašenih slogova iza naglašenog sloga (str. 96).

4.3.0. U Matešića ženske imenice motivirane muškim mocijskim parnjakom sa sufiksom *-telj* zabilježene su u oba naglasna lika, a u Babića (t. 520)¹⁹ one imaju naglasak na zajedničkom dijelu, dakle na glasovnom nizu *-tèlj-*.

4.3.1. Uz imenice na *-teljica* Babić navodi bilješku "Taj naglasak (misli na naglasak. E.B.) nije dosljedno zabilježen ni u jednom rječniku, ali je anketa pokazala da je općehrvatski naglasak *-tèljica*. Odstupanja od toga naglasaka tako su neznatna da u određivanju sustavnoga naglasaka ne treba biti nikakva kolebanja", zaključuje Babić, i pritom se, zapravo, slaže s već iznesenim Sekerešovim mišljenjem o naglasku peterosložnih imenica tipa *učiteljica*.

4.4. Naglasno stanje u ženskom mocijskom parnjaku potvrđeno u našim rječnicima objavljenim prije izrade Matešićeva odostražnika potvrđeno je u samom Odostražniku, gdje je ovakva situacija: dubletne naglaske, uz mocijske imenice na *-teljica*, imaju ženski mocijski parnjaci motivirani muškim članom sa završetkom *-ant*, *-ent*, ali sa sufiksom *-kinja*, tako *manifestantkinja* i *manifestantkinja* odnosno *referentkinja* i *referentkinja*, dok ženski mocijski parnjaci motivirani muškim članom na *-ist*, bez obzira na sufiks: *-ica*, *-kinja*, nemaju ni jedan dubletni naglasni par. A tako je i sa ženskim mocijskim parnjacima motiviranim muškim članom sa završetkom *-at*, *-et*, *-it*, *-ot*, *-ut*, s izuzetkom *farmaceutkinja* i *farmaceutkinja*, ali samo zato što i muški član ima dva naglasna lika: *farmaceut* i *farmacèut*, pa zapravo ne ide u našu problematiku.

4.5. Kompletanji uvid u naglasni odnos ženskog mocijskog parnjaka prema muškom pruža nam dosada zapravo samo Babićeva *Tvorba*. Nažalost, ne na jednom mjestu jer mocijska tvorba kao kategorija nije ovdje posebno obrađena, nego se uz pojedine sufikse za tvorbu ženskog mocijskog parnjaka (ovdje naprosto imenice za oznaku ženske osobe, odnosno mocijske izvedenice, što je terminološki mnogo prikladnije) daju i naglasne kategorije muških odnosno ženskih članova takvog mocijskog para.

4.5.0. Tako ćemo uz sufiks *-ica* pod podnaslovom *Tvorba od imenica sklonidbenog tipa jelen* (t. 512) naći i zaključak: "Naglasak je u tih izvedenica ili kratkouzlazni na trećem slogu od kraja ili je kao u osnovne riječi", na što se nadovezuje: "Na trećem slogu od kraja kratkouzlazni naglasak imaju izvedenice:

a) od osnova naglasnoga tipa *bogàtāš*, *bogatāša*:

bogatāšica, *čistāčica*, *čuvàrica*, *gospodàrica*, *Hrvàtica*, *mljekàrica*...

¹⁹ N. dj., pod bilj. 6.

- b) od imenica na *-telj*:
branitèljica, hranitèljica, njegovatèljica, odgojitèljica, tužitèljica, učitèljica...
- c) od imenica s dugouzlaznim naglaskom na pretposljednem slogu i nepostojanim *a* u posljednjem: *bjegúnac (bjegúnca, dodala E.B.): bjegùnica, čistùnica, glùmica...*
- d) od jednosložnih imenica koje nemaju postojan dugosilazni naglasak:
bân, bâna i bâna > bânica, bôg, bôga > bôžica, grôf, grôfa > grôfica, krâlj, krâlja > krâljica, tât, tâta > tâtica...

Od osnova naglasnih tipova *bâčvâr, bâčvâra* i *gûštër, gûštera* kratkouzlazni naglasak na trećem slogu imaju *golùbica* i *leptìrica*, a ostale imaju kao osnovna riječ uz kraćenje dužine: *gûslarica, gûšćarica, kûharica, pèkarica, pòštarica, sòbarica, gûšterica...*

Ostale izvedenice imaju naglasak kao osnovna riječ: *càrica, člànica, kmètica, lãvica, fìgrica, dòktorica, àutorica* (nema i *autòrica* E.B.), *mèdujedica, stùdentica* (nema i *studèntica* E.B.), *próročica...*, *bãlavica, bojãžljivica, dosjètljivica...*, *bèsmrtnica, bèsrãmnicà, bijèdnica...* uz neka kolebanja kao *kònobarica* – *konobàrica* (u t. 518 samo *konobàrica* E.B.), *mâjstorica* – *majstòrica* (u t. 527 samo *mâjstorica* E.B.), *pròfesorica* – *profesòrica, kolègica* (obič.) – *kolégica...*

Od osnove stranih imenica koje imaju kratkouzlazni naglasak na pretposljednem slogu: *abiturijent, asistent* (primjere dodala E.B.) naglasak se u izvedenici koleba: *abiturijentica* – *abiturijèntica, àrtistica* – *artística, asistentica* – *asistèntica...*, ali pretežu razlozi zbog kojih u normativnim priručnicima prednost treba dati naglasku kao što je u osnove” (t. 512-515).

4.5.1. Uz mocijske izvedenice sa sufiksom *-ica* tvorene od pridjeva Babić (t. 563) konstatira da je njihov “naglasak teško proučavati jer u nekim kategorijama nema dovoljno pouzdanih podataka”, odnosno da su “potrebna posebna akcentološka istraživanja”, a u t. 504 kaže “naglasak u izvedenica sa sufiksom *-ica* od pridjeva veoma je različit i teško ga je obuhvatiti jednostavnim pravilima”. Autor ne izdvaja pritom posebno naglasak ženskog mocijskog parnjaka vjerojatno stoga jer uzima da se on uvijek tvori od imenice za oznaku muške osobe, odnosno da nema samostalnu tvorbu.

4.5.2. Uz tvorenice sa sufiksom *-ka* čitamo u Babića (t. 843):

“Naglasak se tih imenica upravlja prema prilično jednostavnim pravilima. Izvedenice većinom imaju nominativni naglasak osnovne imenice, a slog je ispred završnog poluotvornog suglasnika dug:

administrátor, -a > administrátòrka
amàtër, amàtéra > amàtërka
avijàtičâr, -a > avijàtičârka.

Izvedenice od osnovnih imenica koje u posljednjem slogu imaju nepostojano *a*, a na pretposljednem slogu dugouzlazni naglasak imaju kratkouzlazni naglasak na trećem slogu od kraja, a pretposljednji je slog dug:

intelektuálac > intelektuálka
komsomólac > komsòmólka
omladínac > omlàdínka
srednjoškólac > srednjòškólka,

ali se javlja i naglasak osnovne imenice: *intelektuálka, komsomólka, omladínka, srednjoškólka...*, a taj se naglasak širi i na imenice izvedene od imenica tipa *frizēr, frizéra > frizērka i frizérka, kondùktēr, konduktéra > kondùktērka i kondukterà...*, što je samo konstatacija jer nema normativnih napomena.

4.5.3. Uz tvorenice sa sufiksom *-inja* autor navodi (t. 889): "U tvorbi od imenica naglasak je kratkouzlazni na slogu ispred sufiksa. Rijetko je drugačije: *kàtòlikinja, katòlikinja, pjěsnikinja, ròbinja, Čěhinja...*"

4.5.4. Uz tvorenice sa sufiksom *-kinja* nalazimo samo jednu napomenu o naglasku: "U tvorbi od imenica katkada se osnova krati, a naglasak je kao u osnovi ili, rjeđe, kratkouzlazni na slogu ispred sufiksa. Dužina ispred sufiksa obično se krati, a ostaje ili postaje ako osnova završava poluotvornim suglasnikom." (t. 894).

Budući da sufiks *-kinja* dolazi uglavnom na osnovi koje završavaju suglasnicima *t, d, f*, potražila sam među Babićevim primjerima one s naglaskom na slogu ispred sufiksa i izdvojila samo imenicu *delegàtkinja*.

5. NAGLASNI TIPOVI MOCIJSKIH PAROVA

Prema naglasnom tipu mocijske parove možemo svrstati u nekoliko naglasnih skupina:

1. mocijski par s članovima istovrsnog naglaska. To su mocijski parovi u kojima se članovi u naglasku podudaraju i u mjestu i u tonu i u trajanju:
lijěčnĭk – lijěčnica, òdujetnĭk – òdujetnica, uhapšėnĭk – uhapšėnica, gràbljivac – gràbljivica, pòštār – pòštarica, daktilògraf – daktilògrafkinja, đavòlān – đavòlica...
2. mocijski par s podudarnošću ne samo u naglasku nego i u dužini:
nòvinār – nòvinārka, zápisničār – zápisničārka, frizēr – frizērka, komàndĭr – komàndĭrka...
3. mocijski par s istovrsnim naglaskom i predsufiksalsnom (položajnom) dužinom u ženskom članu:
břđānin – břđānka, Zágrepčānin – Zágrepčānka...
4. mocijski par s gubljenjem dužine u ženskom članu:
hājđūk – hājđūčica, kòpāč – kòpāčica, skijāš – skijāšica, cuvjećār – cuvjećārica...

5. mocijski par s promjenom trajanja naglasaka:
koléga – kolègica (uz kolèga – kolègica)
6. mocijski par s raznovrsnim naglaskom. To su parovi u kojima se naglasak razlikuje po mjestu i trajanju, a ton ostaje isti. Na mjestu naglasaka muškog člana u ženskom se članu javlja dužina kao trag dužine naglasaka muškog člana:
gimnazijálac – gimnazijálka, Južnoamerikánac – Južnoamerikānka, prvòškólac – prvòškòlka..., Slavónac – Slāvōnka, Makedónac – Makèdōnka...
7. mocijski par s članovima u kojima se razlikuje samo mjesto naglasaka:
ùčitelj – učitèljica...

6. ODNOS NAGLASAKA U MOCIJSKIM PAROVIMA

O čemu se sve može govoriti promatrajući odnos naglasaka u mocijskim parovima?

- 1) Može se govoriti o vezi naglasaka s motivacijom, odnosno:
 - a) o naglasku u mocijskim parovima s tvorbenim odnosom članova
 - b) o naglasku u mocijskim parovima s netvorbenim odnosom članova.
- 2) Može se govoriti samo o naglasku u ženskom mocijskom parnjaku s obzirom na njegov sufiks, dakle
 - a) o naglasku u mocijskih imenica sa sufiksom *-ica*
 - b) o naglasku u mocijskih imenica sa sufiksom *-ka*
 - c) o naglasku u mocijskih imenica sa sufiksom *-inja*
 - d) o naglasku u mocijskih imenica sa sufiksom *-kinja*
 - e) o predsufiksnoj dužini u mocijskih imenica sa sufiksima *-ka* i *-kinja*.
- 3) Može se razmotriti o čemu ovisi naglasak u ženskom mocijskom parnjaku, a za polazište uzeti:
 - a) broj slogova u muškom članu
 - b) sufiks muškog člana
 - c) motiviranost muškim članom kad on ulazi potpuno u sastav ženskog člana, odnosno kad ulazi jednim svojim dijelom, uključujući i dio sufiksa, odnosno složenu osnovu
 - d) motiviranost ženskog člana mocijskog para osnovnom riječju muškog člana, odnosno zajedničkom osnovnom riječju.
- 4) Može se govoriti i o naglasku kao razlikovnom obilježju u mocijskim i naglasnim dubletama.

7. NAGLASAK U ŽENSKOM MOCIJSKOM PARNJAKU

Da bi se promotrila bar većina od navedenih mogućnosti u t. 6. i da bi se došlo do nekih bitnih zaključaka, čini se da je ipak najbolje promotriti naglaske u

ženskom mocijskom parnjaku s obzirom na njegov sufix, odnosno s obzirom na sufix muškog člana s kojim čini mocijski par.

7.1. Naglasak u ženskom mocijskom parnjaku sa sufixom *-ica*

7.1.0. Sufiks *-ica* dolazi u ovim sufikslnim parovima: # / *-ica*, *-āč* / *-(ač)ica*, *-ār* / *-(ar)ica*, *-āš* / *-(aš)ica*, *-ist* / *-(ist)ica*, *-telj* / *-(telj)ica*, *-ant* / *-(ant)ica*, *-ent* / *-(ent)ica*, *-nīk* / *-(n)ica*, *-lac* / *-(l)ica*, *-ac* / *-ica*, *-īk* / *-ica*.

7.1.1. Većina ženskih mocijskih parnjaka s tim sufixom pokazuje dosljednost u mjestu, tonu i trajanju naglasaka. To je kratkouzlazni naglasak (´) na trećem slogu od kraja, zapravo na predsufikslnom slogu (sufiks *-ica* je dvosložan). Tom su dosljednošću u prvom redu obuhvaćeni ženski mocijski parnjaci onim muškim članovima koji su tvorbene riječi a završavaju sufixima: *-āč* (*šetāč* – *šetāčica*), *-ār* (*cujècār* – *cuječàrica*), *-āš* (*spòrtāš* – *spòrtāšica*), *-telj* (*vòditelj* – *vòditeljica*).

Njima se, zahvaljujući analoškom naglasku²⁰, pridružuju ženski mocijski parnjaci sa završetkom *-orica* (*dirèktòrica*, *profesòrica*), *-istica* (*harfistica*, *alpinistica*), *-antica* (*trafikàntica*, *fabrikàntica*), *-entica* (*referèntica*, *korespondèntica*).

Ovdje treba dodati da Babić uz sufix *-ant* navodi da stilski obilježene izvedenice mogu imati kratkouzlazni naglasak na pretposljednem slogu, a mogu imati i kratkosilazni na sufixu: *bùbant* i *bubànt*, *citirant* i *citirànt*, pa su tada jače stilski obilježene (t. 1123). Dodajmo da iz toga izlazi da ženski mocijski parnjaci takvih imenica imaju naglasak na *-ant-* kao zajedničkom dijelu, dakle *bubàntica*, *citiràntica*, a za njima se po analogiji povode i druge takve imenice.

U tu naglasnu skupinu ide i dobar dio ženskih mocijskih imenica motiviranih netvorbenom riječju, bez obzira na broj slogova: *bān* – *bànica*, *bārūn* – *barùnica*, *koléga* (i *koléga*) – *kolègica* (u Matešića *kolégica*), *meteoròlog* – *me-teorològica*...

7.1.2. Ostali ženski mocijski parnjaci sa sufixom *-ica* imaju naglasak po mjestu, tonu i trajanju jednak naglasku svog muškog parnjaka. Takve su imenice za oznaku ženske osobe motivirane muškim članom tipa *pòštār*: *pòštarica*, tipa *bàjalac*: *bàjalica*, tipa *lijèčnik*: *lijèčnica*, tipa *srètnīk*: *srètnica*...

7.1.3. Znači da sve imenice za oznaku ženske osobe sa sufixom *-ica* nemaju isti naglasak. Posebno je to uočljivo u mocijskim parovima kojima muški

²⁰ Analoškim naglaskom nazivam naglasak koji se učvršćuje (makar i u govornoj praksi) po uzoru na većinu ženskih mocijskih parnjaka s istim sufixom, u ovom slučaju sufixom *-ica*. Napomenimo da se, po Matešiću, tome ne pridružuje imenica *kolegica* koja u njegovu Odostražniku ima samo naglasni lik *kolégica*. To samo ukazuje na to da je proces analoškog usustavljanja naglasaka počeo, ali još nije registriran u izvorima Matešićeve građe.

član završava istim završetkom: sufiksom *-ār*, a jedni ženski mocijski parnjaci imaju naglasak na predfiksalsnom slogu (*glavàrica*) odnosno drugi na prvom slogu (*kùharica*). Razlog tome možemo potražiti u morfologiji. Muški članovi ženskim parnjacima prvoga tipa imaju u Gj naglasak na sufiksalsnom dijelu (*glavára*), imaju dakle pomičan naglasak, a muški članovi ženskim parnjacima drugoga tipa zadržavaju svoje naglasno mjesto i u Gj (*kùhara*), imaju dakle postojan a ne pomičan naglasak.

7.1.4. Konstatacija da u jednih tipova mocijskih parova sa sufiksom *-ica* možemo govoriti o naglasku na posljednjem zajedničkom morfemu (*kròjáč – krojàčica*, *desètār – desetàrica*, *košàrkāš – košarkāšica*, *čèlist – čelistica*, *mòlitelj – molitèljica*), a u drugih, točnije s netvorbenim muškim članom, o naglasku na posljednjem zajedničkom dijelu (*kòrektor – korektòrica*, *debitant – debitàntica...*) nema, najvjerojatnije, neku konkretniju vrijednost u temi kojoj pokušavam prići s tvorbenog aspekta. Značajno je ipak utoliko što ukazuje na slične naglasne pojave u vezi s naglasnim mjestom. Tako četverosložni ženski mocijski parnjaci muškim članovima sa završnim *-or* imaju naglasak po mjestu, tonu i trajanju jednak u oba člana: *dòktor – dòktorica*, *lèktor – lèktorica...*, ponašaju se znači kao mocijski par tipa *pòštār – pòštarica*.

7.1.5. Iz navedenog izlazi da prema naglasku ženskog mocijskog parnjaka sa sufiksom *-ica* možemo izdvojiti dvije osnovne skupine mocijskih parova:

a) mocijski parovi u kojima muški članovi s dugim sufiksima *-āč*, *-ār*, *-āš* imaju naglasak ispred sufiksa, a ženski članovi isti naglasak na mjestu sufiksalsne dužine

b) mocijski parovi u kojima muški članovi sa sufiksom odnosno završetkom *-ist*, *-ant*, *-ent* također imaju naglasak na slogu ispred sufiksa, a u njihovu ženskom parnjaku javljaju se dvije naglasne situacije: književno–normativna kao zadržavanje mjesta, tona i trajanja naglasaka njihova muškog parnjaka i razgovorna, analoška, kao pomicanje naglasaka na slog ispred sufiksa *-ica*.

7.1.6. Također možemo vidjeti da su mjesto, ton i trajanje naglasaka isti u ovim mocijskim odnosno sufiksalsnim parovima:

-nīk / -(n)ica: *lijèčnīk – lijèčnica*

-īk / -ica: *mùčenīk – mùčenica*, *osuđenīk – osuđenica*

-lac / -(l)ica: *drijémalac – drijémalica*

-anin / -(an)ka: *gràđanin – gràđànka*.

7.1.6.1. Primjeri uz sufiksalsni par *-īk / -ica* ukazuju na dva naglasna uzorka. U jedan idu četverosložne tvorenice za oznaku ženske osobe (to su ujedno po broju slogova i najniže takve tvorenice jer je glagolski pridjev trpni dvosložan, a muški član mocijskog para trosložan: *ujèren – ujèrenīk*, *ujèrenica*), a u drugi peterosložne i višesložne takve tvorenice. Prvi naglasni uzorak ujedno čuva naglasnu vezu s glagolskim pridjevom trpnim. Uopće motiviranost glagolskim pridjevom trpnim kao zajedničkom osnovnom riječju nosi i jednu opću karakteristiku:

istovrsnost naglasaka u oba člana mocijskog para bez obzira na broj slogova u mocijskim parnjacima.

7.1.7. Sufiksni parovi *-nĭk / -(n)ica*, *-lac / -(l)ica*, *-ac / -ica*, *-ĭk / -ica* ujedno su i naglasni parovi.

7.2. Naglasak u ženskom mocijskom parnjaku sa sufiksom *-ka*

7.2.0. Sufiks *-ka* dolazi u ovim sufikslnim parovima: *-# / -ka*, *-ac / -ka*, *-ār / -(ār)ka*, *-anac / -(ān)ka*, *-anin / -(ān)ka*.

7.2.1. Tip *frizēr – frizērka* i *bólničār – bólničārka* karakterizira zajedničko mjesto naglasaka (početni slog) i jednak naglasak. Tako je i s tipom *dòljanin – dòljānka*. Jedino se u tipu *osnóvac – òsnòvka*, *Meksikānac – Meksikānka* mijenja mjesto naglasaka u ženskom članu: pomiče se za jedan slog naprijed. To se događa i u mocijskim parovima sa složenom osnovom: *prvoškólac – prvòškòlka*. Bitan je, zapravo, odnos *-ac / -ka*.

Tako je u dosadašnjoj književnoj normi. Razgovorni likovi, kako je već zabilježio i S. Babić, pokazuju i druge tendencije.

7.2.2. U pojedinim mocijskih izvedenica sa sufiksom *-ka* imamo tzv. položajnu dužinu. Termin nalazimo u članku Stjepana Ivšića *Prilog za kvantitetu u hrvatskom jeziku*²¹. Ivšić izvrsno uočava ispred kojih suglasnika u suglasničkim skupovima nalazimo takvu dužinu, pa suglasnicima koje navodi Leskien dodaje *lj i nj*.

Položajnu dužinu nalazimo u ženskim mocijskim parnjacima ovih mocijskih parova: *novàjlĭja – novàjlĭjka*, *prvoškólac – prvòškòlka*, *bogomóljac – bogòmòljka*, *astrònom – astrònòmka*, *nimfòmān – nimfòmānka*, *Barānjac – Bārānjka*, *avijàtičār – avijàtičārka*. Samo uzroci njezina javljanja nisu isti. U jednim slučajevima ona je zadržana iz muškog člana (*avijàtičār – avijàtičārka*), u drugima iz trajanja kao komponente naglasaka muškog člana (*prvoškólac – prvòškòlka*), a tek u trećim slučajevima ona se javlja bez ikakve veze s muškim članom mocijskog para, naprosto zbog uvjeta koji se stvaraju uvođenjem sufiksa *-ka* koji počinje suglasnikom.

7.2.3. Primjeri ženskih mocijskih parnjaka s položajnom dužinom nude i određene zaključke. Ako je položajna dužina uzrokovana položajem sloga ispred suglasničkog skupa s određenim početnim suglasnikom, a imamo tri prozodijska tipa muških članova u čijim se ženskim parnjacima ispred takvog skupa javlja dužina: tip *novàjlĭja*, dakle bez ikakve dužine (ž. *novàjlĭjka*), tip *gimnazijálac*, dakle s dužinom kao naglasnom komponentom (ž. *gimnazijálka*), odnosno tip *bólničār*, dakle sa samostalnom dužinom, koja ulazi u sastav ženskog

²¹ Priredio, napisao predgovor i popratio bilješkama Božidar Finka, Rad JAZU 376, Zagreb 1979, 5-39.

člana (ž. *bólničārka*), onda možemo govoriti i o različitom tipu dužine, odnosno i o dužini koja ostaje u ženskom članu iz naglaska muškog člana. U tom se slučaju u ženskom članu mijenja ne samo mjesto naglaska nego i trajanje njegova tona, dakle prema dugouzlaznom naglasku u muškom članu, npr u *gimnazijálac* imamo kratkouzlazni naglasak na novom mjestu (slog ispred) u ženskom članu *gimnazijálka*, a na mjestu naglaska muškog člana u ženskom je članu dužina: *gimnazijálka*.

Tip mocijskog para sa zajedničkom dužinom u oba člana, npr. *bólničār* – *bólničārka*, ujedno znači da muški član u sastav ženskog člana ulazi ne samo u svom izraznom nego i u svom prozodijskom liku ako za to postoje uvjeti, a to je sufiks *-ka*.

7.2.3.1. Javlja se, ipak, pitanje ne bi li dužinu koja ostaje u ženskom članu na mjestu naglaska muškog člana, dakle na zajedničkom morfemu, trebalo razlikovati od one koja se naknadno javlja. Možda je dužina u *bólničārka* i ona u *gimnazijálka* primarna s obzirom na muški član, a ona u *novàjljka* sekundarna s obzirom na muški član, ali da bi se na to pitanje odgovorilo, potrebna su dodatna istraživanja.

7.2.4. Sufiksni parovi *-# / -ka*, *-ār / -(ār)ka* i *-anin / -(ān)ka* ujedno su i naglasni parovi.

7.3. Naglasak u ženskom mocijskom parnjaku sa sufiksom *-inja*

7.3.0. Sufiks *-inja* dolazi u ovim sufiksanim parovima: *-# / -inja*, *-āk / -(ak)inja*.

7.3.1. Ženski mocijski parnjaci iz sufiksalnog para *-āk / -(ak)inja* imaju naglasak na slogu ispred sufiksa *-inja*: *jūžnjāk – južnjākinja*, *rođāk – rođākinja*... Time se predsufiksni slog kao glavno naglasno mjesto u ženskom mocijskom parnjaku još više učvršćuje. Niz ženskih mocijskih parnjaka s drugim naglasnim mjestom mnogo je skromniji. Njega će trebati pamtiti po drugim kriterijima.

7.3.2. Naglasnih parova među sufiksanim parovima sa sufiksom *-inja* u ženskom članu nema.

7.4. Naglasak u ženskom mocijskom parnjaku sa sufiksom *-kinja*

7.4.0. Sufiks *-kinja* dolazi u ovim sufiksanim parovima: *-# / -kinja*, *-ac / -kinja*.

7.4.1. Ispred sufiksa *-kinja* također nalazimo položajnu dužinu ako je ispunjen isti uvjet kao i za sufiks *-ka*: isti suglasnik kao prvi član suglasničkog skupa koji se dobiva dodavanjem sufiksa *-kinja*, npr. *pitōmkinja*, *potōmkinja*, ali *astronomkinja*. U *pitōmkinja* i *potōmkinja* dužina je naslijeđena iz muškog člana (*pitōmac*, gen. *pitōmca* odnosno *pōtomak*, gen. *pōtōmka*), a u *astrōnom* nema nikakve dužine.

Za ženske mocijske parnjake sa sufiksom *-kinja* citirat ćemo i Babića, t. 894, u kojoj je i zanimljiva konstatacija u vezi s položajnom dužinom, o kojoj se tako govori samo kao o dužini:

“Sufiksom *-kinja* izvode se imenice (ž. r. *dodala E.B.*) od imenica m. r., rijetko od kojih drugih ili od drugih vrsta riječi.

U tvorbi od imenica katkada se osnova krati, a naglasak je kao u osnove ili je, rjeđe, kratkouzlazni na slogu ispred sufiksa. Dužina ispred sufiksa obično se krati, a ostaje ili postaje (*istakla E. B.*) ako osnova završava poluotvornim suglasnikom.”

Primjeri nisu, nažalost, odmah navedeni iza ovih značajnih konstatacija, pa ću ih dodati ovdje:

- naglasak kao u osnove: *akròbat – akròbatkinja, mùlat – mùlatkinja, terapèut – terapèutkinja*
- kratkouzlazni naglasak na slogu ispred sufiksa: *poslovòtkinja...*
- dužina ispred sufiksa obično se krati: *Fràncūz – Fràncuskinja*, odnosno *domoròdac – domòrotkinja, trećorédac – trećòretkinja*
- dužina ispred sufiksa ostaje: *pitómac – pitòmkinja*
- dužina ispred sufiksa postaje: *třgovac – třgòvkinja*²²

7.4.2. Većina izvedenica sa sufiksom *-kinja* čini sa svojim muškim članom naglasni par.

7.4.3. U Klaića²³, kao i u Matešića, imenice sa sufiksom *-kinja* izvedene od muških imenica na *-ant*, *-ent* imaju dvojne naglaske: *refèrentkinja* i *referèntkinja*, a tako i *cirkùsantkinja* i *cirkusàntkinja*.

8. PROBLEMI

8.0. Uz navedene podatke iz Leskiena, Maretića, Stevanovića i Sekereša Babićeva nam *Tvorba* jedina pruža nešto više uvida u naglasnu problematiku o kojoj govorimo. Međutim, naglasni bi se odnosi u Babića mogli mnogo bolje i preglednije pratiti da su navedeni tvorbeni uzorci, odnosno tvorbeni i semantički mocijski parovi. Ovako ne vidimo naglasni odnos prema osnovnoj riječi, a i kriteriji su neujednačeni. Tako u t. 512 vezanoj za naglasak ženskog mocijskog parnjaka sa sufiksom *-ica* imamo pod a) naglasni tip, pod b) sufiksalni tip, pod c) i d) opet naglasni tip, a pod d) i tvorbeni uzorak.

8.1. Problem, zapravo, počinje sa ženskim mocijskim tvorenicama motiviranim istoznačnim muškim članom stranog podrijetla, odnosno općenito u peterosložnim ženskim mocijskim tvorenicama bez obzira na muški član mocijskog para.

²² Po Ivšiću iz lika *třgòvka*, n. dj., str. 29.

²³ Bratoljub Klaić, *Veliki rječnik stranih riječi*, Zagreb 1976.

8.2. Ovome se pridružuje i problem naglasaka novih riječi, npr. riječi *tinejdžer* (u Klaića *tinejdžer*) koja također motivira nove riječi, pa tako i svoj ženski član *tinejdžerica* (u Babića, t. 518 *tinejdžerica*).

8.2.1. Novi ženski mocijski parnjaci kao *kandidatica*, *pilotica* lako se naglasno uključuju u dosadašnje naglasne uzorke jer njihov muški parnjak pripada naglasnom tipu *bogàtāš*, *bogatāša*, dakle imamo *kandidāt*, *-āta* – *kandidātica*, *pilōt*, *-ōta* – *pilōtica*. *Tinejdžer*, međutim, ima tri sloga i nema dugo završno *-er*. Najsličnija je toj riječi, iako iz semantičke kategorije 'predmet', imenica *kontejner* s kratkouzlaznim naglaskom na središnjem slogu. Postavlja se pitanje ne bi li imenicu *tinejdžer* trebalo jednako naglašavati: dakle *tinèjdžer*, a njegov ženski parnjak normirati s istovrsnim naglaskom: dakle *tinèjdžerica*.

8.3. Kao problem javlja se i položajna dužina. Takva se dužina javlja samo ispred sufiksa koji počinje suglasnikom, kao što su npr. sufiksi *-ka* i *-kinja*.. "Ispred *-ka* može biti općenito generalizirana dužina", kaže S. Ivšić²⁴. Sufiksi *-kinja*, prema njemu, tome se, međutim, ne pridružuje. Ako u mocijskih izvedenica ispred sufiksa *-kinja* ipak nalazimo dužinu, ona je tamo ostala iz muškog člana kao osnovne riječi. Može se reći: U ženskom mocijskom parnjaku ispred sufiksa *-kinja* javlja se dužina samo ako je ima muški mocijski parnjak, odnosno ako je na slogu ispred sufiksa *-kinja*, koji je inače zajednički slog članovima mocijskog para, u muškom članu bio dugi naglasak. Usp. Ivšićev primjer *Zëmünkinja* prema *Zemúnac*, odnosno *Zemünkinja* s drugačijim podrijetlom²⁵.

8.3.1. U vezi s dužinom, kada je osnovna riječ tvorenica, vidimo troje:

a) dužina iz muškog člana mocijskog para javlja se i u ženskom: *bólničār* – *bólničārka*

b) na mjestu dužine u muškom članu u ženskom stoji kratkouzlazni naglasak: *prepònāš* – *preponāšica*

c) na mjestu dugog naglasaka u muškom članu u ženskom ostaje dužina a naglasak prelazi na slog ispred: *omladīnac* – *omlādīnka*.

8.4. Ima i drugih problema. Tako, dok se za tip *abiturijentica*, odnosno *artistica* preporučuje normiranje naglasaka osnovne riječi (dakle *abiturijentica* prema *abiturijent*, odnosno *artistica* prema *artist* (Babić, t. 515), za kolebanja u t. 514 ništa se ne kazuje u tom smislu. Iz naglasnog izbora u drugim točkama i za većinu naglasnih dubleta ipak nalazimo odgovor. Tako između *kònobarica* i *konobàrica* Babić odabire lik *konobàrica* (t. 518), između *májstorica* i *majstòrica* lik *májstorica* (t. 527), između *pròfesorica* i *profesòrica* lik *pròfesorica* (t. 518), između *kolègica* i *kolégica* odabire *kolègica*, na što ukazuje i s onim ob(ičnije) u t. 514 uz lik *kolègica*.

²⁴ N. dj., bilj. LIX, str. 30.

²⁵ Isto, str. 30.

8.4.0. Hoće li se i mocijske izvedenice sa sufiksom *-ica* u kojima je registrirano naglasno kolebanje pridružiti već prilično dugoj koloni takvih izvedenica s naglaskom na predsufiksalsnom slogu pokazat će budućnost. Oslanjajući se na dosadašnje rezultate, možemo dati prednost naglasnom tipu na *-istica*, *-antica*, *-entica* i sl. ne toliko zbog lakšeg izgovora kao u Sekereša (jer on ovdje nije problem) koliko zbog analogije koja, zapravo, već djeluje. Naime, čini se da je opća težnja u ženskih mocijskih parnjaka sa sufiksom *-ica*, pogotovo višesložnih, ostvarenje naglasaka na predsufiksalsnom slogu, a ta je težnja osobito izrazita u ženskih članova mocijskih parova s glasovnim dijelom *-ač*, *-ār*, *-āš*, *-ant*, *-ent*, *-ist*, *-or* zajedničkim obim članovima mocijskog para.

Kad se to dogodi, njihovo će se naglasno kolebanje moći, zapravo, označiti kao težnja za analoškim naglasnim usustavljanjem.

8.5. Različiti prozodijski likovi istog izraza mogu imati svoj uzrok u različitoj motiviranosti pa tada imamo i dva značenja. Tako S. Ivšić govori o dva značenja imenice *govornik*. O tome B. Finka kaže: "Prema zapažanju S. Ivšića, izgovor *govòrnĭk* oslanja se na riječ *gòvōr* – *gòvora* (lok sg. *govòru*), kao što je i *zagovòrnĭk* prema *zàgovōr* – *zàgovora*. Naglasni lik *govòrnĭk* oslanjao bi se na naglasak glagola *govòriti* – *govorĭm* (s položajnom duljinom središnjeg samoglasnika *o* ispred sonanta u zatvorenom slogu). Iz toga izlazi da ta dva različita naglasna lika imaju različito postanje i da mogu biti nositelji različitih značenja:

1. *govòrnĭk* – onaj koji govori (npr. Tko je slijedeći *govòrnĭk*?),
2. *govòrnĭk* – onaj koji drži govor, orator (npr. On je vrstan *govòrnĭk*).

Prema tome, sasvim je prihvatljiva distinkcija kao u primjeru Svaki *govòrnĭk* nije *govòrnĭk*.²⁶

"Različito postanje imaju i naglasni ostvaraji u riječi *govornica*. Tako se naglasni ostvaraj *govòrnica* izvodi od glagola *govòriti* – *govorĭm*, dok bi se naglasni ostvaraj *govòrnica* (ili *gòvòrnica*) izvodio prema imenici *gòvōr*; prema njoj se izvodi i *govòrnica* (!). Iz toga izlazi da i različiti naglasni ostvaraji u riječi *govornica* imaju različito postanje i da se mogu upotrijebiti u funkciji razlikovnoga značenja:

1. *govòrnica* – ona koja govori (npr. Ti si slijedeća *govòrnica*),
2. *govòrnica* – ona koja drži govor, oratorica (npr. Ona je vrsna *govòrnica*),
3. *govòrnica* (s varijantom: *gòvornica*) – mjesto, prostorija gdje se govori.²⁷

8.5.0. Ovdje možemo govoriti o dva mocijska i o dva sufiksalsna para:

- a) mocijski par *govòrnĭk* – *gòvòrnica* sa sufiksima *-nĭk* / *-(n)ica*
- b) mocijski par *govòrnĭk* – *govòrnica* sa sufiksima *-nĭk* / *-nica*.

²⁶ Usp. B. Finka, *Odnos naglasaka i značenja u riječi govornik i govornica*, Jezik 28, 1, 16-18.

²⁷ Isto, str. 17-18.

8.5.0.1. Mocijski par pod b) bio bi jedan od rijetkih mocijskih parova sa sufiksom *-nica* u ženskom članu. To ujedno ide u prilog i našoj podjeli mocijskih parova na tvorbene i semantičke, odnosno ukazuje na potrebu za takvom analizom koja bi odražavala stvarne tvorbene odnose.

8.5.1. U praksi se to razriješilo drugačije: uvođenjem tvorenice *govoritelj* za značenje 'vršitelj radnje'. Time je potvrđeno da naglasak jest razlikovan, ali je sufix razlikovnije sredstvo.

9. ZAKLJUČAK

9.0. Mocijski parovi imaju dva člana, muški i ženski. U jednim mocijskim parovima muški član motivira svoj ženski parnjak a u drugima ženski i muški član imaju zajedničku osnovnu riječ. Podrijetlom muški članovi mogu biti domaći i strani, a strukturno netvorbeni i tvorbeni. Bez obzira na tvorbenu strukturu muški član sa ženskim članom svog mocijskog para čini sufiksalni par. Ženski član mocijskog para uvijek je tvorenica.

9.1. Naglasak u imenica za oznaku muške osobe nije dokraja proučen. Teško je stoga tek tako reći koliko naglasak ženskog člana mocijskog para ovisi o naglasku odnosno prozodijskom liku svog muškog člana. U nekim parovima naglasak ženskog člana naslanja se na naglasak odnosno prozodijski lik svog muškog člana.

Ako je muški član mocijskog para kao osnovna riječ netvorbena riječ, odgovor je ipak potvrđan: naglasak ženskog člana naslanja se na naglasak odnosno prozodijski lik svog muškog člana u svom mocijskom paru, npr. *būržūj* – *būržūjka*, *špijūn* – *špijūnka*, *muslimān* – *muslimānka*, *samūrāj* – *samūrājka*...

Međutim, ako je muški član mocijskog para kao osnovna riječ ženskog člana tvorenica, naglasni se odnos među njima teže utvrđuje.

9.1.0. Problem naglaska javlja se češće u mocijskim parovima u kojima je muški član stranog podrijetla jer ga je nužno naglasno adaptirati, ali se javlja i u domaćim peterosložnim odnosno višesložnim ženskim mocijskim tvorenicama.

9.2. Ustaljen naglasak u tipu kojemu pripada muški član pojednostavnjuje odgovor na to pitanje.

9.2.0. Pod ustaljenim naglaskom razumijevamo sve tri naglasne komponente: mjesto, ton i trajanje, što se u naglasnom odnosu mocijskih parova s tvorbenim odnosom članova odražava kao prava naglasna podudarnost, npr. *kūhar* – *kūharica*, odnosno svodi se obično na ustaljeno mjesto naglaska i u ženskom mocijskom parnjaku pojedinog sufiksalnog para, npr. *kròjáč* – *krojáčica*, *spòrtāš* – *sportāšica*.

9.2.0.1. Ustaljen naglasak imaju muški mocijski parnjaci sa sufiksima *-āč*, *-ār*, *-āš*: predsufiksadni slog. Ustaljeno mjesto naglasaka imaju i višesložne imenice sa sufiksom *-lac*: treći slog od kraja, dok tvorenice sa sufiksom *-nīk* imaju naglasak kao u osnove, odnosno rijetko kratkouzlazni naglasak na pretposljednem slogu. (Usp. Babić, t. 725).

9.3. Ženski mocijski parnjaci slogovno su duži od muških ne samo za jedan nego i za dva sloga ovisno o svom sufiksu.

Što se tiče same slogovne strukture višesložnost ženskog mocijskog parnjaka dosta utječe na njegov naglasak jer upravo u nekih višesložnih ženskih mocijskih parnjaka počinju naglasna kolebanja, odnosno javljaju se naglasne dublete. Tada mocijski parovi koji su i naglasni parovi zbog kolebanja naglasaka u ženskom mocijskom parnjaku to prestaju biti.

9.4. Proučavanje naglasnog odnosa u mocijskim parovima ne bi imalo većeg smisla ako ne bi donijelo i neke praktične rezultate za naglasno usustavljivanje, odnosno neka naglasna pravila za pojedine mocijske parove.

9.4.0. O nekim pravilima u naglasnom odnosu među članovima mocijskog para može se govoriti počevši s parovima u kojih je muški član dvosložan a ženski, naravno, za jedan ili dva sloga duži, ovisno o sufiksu.

Ako muški član mocijskog para ima dužinu na završnom slogu, ženski član sa sufiksom *-ica* obavezno dobiva kratkouzlazni naglasak na mjestu te dužine: *bārūn* – *barūnica*, *genērāl* – *generālica*, *vježbāč* – *vježbāčica*, *apotēkār* – *apotekārica*, *spōrtāš* – *sportāšica*, dakle na svom predsufiksadnom slogu. Većina ostalih ženskih mocijskih parnjaka s tim sufiksom, uključivo do četverosložnih, ima naglasak jednak svom muškom parnjaku: *spīker* – *spīkerica*, *dōktor* – *dōktorica*. Rijetka su kolebanja kao *stūdent* – *stūdentica* (i *studēntica*). U peterosložnih ženskih mocijskih parnjaka sa sufiksom *-ica* motiviranih muškim članom stranog podrijetla (npr. *asistent*, *direktor*) supostoje dva naglasna lika: sustavni s naglaskom kao u muškom članu: *asistentica* kao u *asistent*, *direktorica* kao u *direktor* i analoški s naglaskom na trećem slogu od kraja: *asistentica*, *direktōrica* kao u većine imenica za žensku osobu sa sufiksom *-ica*.

Rjeđe se takve naglasne dublete javljaju u mocijskim parovima s domaćim članovima, npr. *učitelj* – *učiteljica* (i *učitēljica*).

9.4.1. Ženski mocijski parnjaci sa sufiksom *-ica* motivirani imenicama na *-āč*, *-ār*, *-āš* koje ulaze u njihov sastav imaju sustavno na mjestu sufiksadne dužine muškog člana, dakle na svom predsufiksadnom slogu, kratkouzlazni naglasak. Izuzetak su ženski mocijski parnjaci motivirani dvosložnim muškim imenicama sa sufiksom *-ār* i s kratkosilaznim naglaskom na prvom slogu koje sa svojim muškim članom čine pravi naglasni par, npr. *mīnār* – *mīnarica*.

9.4.2. Jednak naglasak u oba člana mocijskog para ako je u ženskom članu sufiks *-ica* nalazimo:

a) u mocijskom paru s pridjevom kao zajedničkom osnovnom riječju u oba člana, npr. *stār – stārāc, stārīca*. Tu ulaze i parovi motivirani glagolskim pridjevom trpnim koji je tako izjednačen s pridjevima uopće, dakle *uhapšen – uhapšenik, uhapšenica*.

b) u mocijskim parovima u kojima je ženski član motiviran pokraćenim muškim članom: *bèskučnik – bèskučnica, đavòlān – đavòlica*.

9.5. Naglasak u mocijskim parovima možemo, prema tome, promatrati na dvije naglasne razine: na sustavnoj naglasnoj razini i na analoškoj naglasnoj razini. Na sustavnoj naglasnoj razini čuva se u ženskom mocijskom parnjaku naglasak osnovne riječi, dakle muškog mocijskog parnjaka, a na analoškoj naglasnoj razini ta se veza gubi i prevladava druga moćna kategorija: analogija. Time se niz ženskih mocijskih parnjaka s dva naglasaka prilično povećava, među njima i ženskih mocijskih parnjaka na *-antica, -entica* i *-istica*. Registrirajući takve primjere Babić svejedno kaže: "ali pretežu razlozi zbog kojih u normativnim priručnicima prednost treba dati naglasku kao što je u osnovne riječi" (t. 515). Koji su to razlozi nigdje se posebno ne navodi.

9.5.0. Analoška naglasna razina remeti, istina, broj naglasnih parova, ali s druge strane fiksira u većini ženskih mocijskih parnjaka sa sufiksom *-ica* isti naglasak na istom mjestu: kratkouzlazni naglasak na predsufiksalmom slogu. U takvim slučajevima problema, zapravo, ne bi trebalo biti.

9.5.1. Problem bi se mogao, eventualno, javiti tamo gdje se javlja kratkosilazni naglasak na unutarnjem slogu, ali i to se može prevladati jer takve imenice dobivaju, kako je uočio sam Babić, jače stilski obilježeno značenje.

Bez stilski obilježenog značenja a vrlo prisutni u govorenom jeziku jesu ženski mocijski parnjaci iz svakodnevnog života kao što su *tramvājka, konduktērka* koji se u visokom postotku čuju, čak i među vrsnim govornim interpretatorima, kao *tramvājka, konduktērka*.

9.6. Govoreći u svojoj *Tvorbi* o naglasku imenica za žensku osobu sa sufiksom *-ica* (t. 512 – 515), Babić navodi od kakvih se naglasnih tipova te imenice tvore, odnosno kakav je u njih naglasak, a tamo gdje se javljaju dublete izborom je pokazao što bi trebalo biti u normi, odnosno rekao je kojem bi naglasnom tipu trebalo dati prednost pri normiranju.

9.7. Promatrajući peterosložne imenice sa završetkom *-orica* (motivirane imenicama za oznaku muške osobe sa završetkom *-or*) i uspoređujući njihov naglasak u normativnim priručnicima i u govornoj praksi čini mi se da one prolaze isti naglasni, dvorazinski put. U Sekereša ćemo naći govorni lik s naglaskom na *-òrica*, a u Babića odabir *pròfesorica*. U Sekereša imenica na *-istica* nema (iako i među njima ima peterosložnih, npr. *aktivistica*), pa ne znamo što bi on o njima rekao, a Babić je, kako smo vidjeli, između dubletnih naglasnih likova *aktivistica* i *aktivistica* prednost dao paru s jednakim naglaskom (*aktivist – aktivistica*).

9.7.0. Šesterosložne imenice za žensku osobu sa završetkom *-orica*, npr. *ambasadorica* imaju ili istovrsni naglasak s imenicom za mušku osobu, dakle *ambàsador* – *ambàsadorica* ili, u razgovornom jeziku, dugosilazni naglasak na slogu gdje je bila dužina u muškom liku, dakle *ambàsador* – *ambasâdorica*. Šesterosložnih imenica na *-orica* nema mnogo zabilježenih, npr. *aténtâtorica*, *demônstrâtorica*, *gubèrnâtorica*, *impèrâtorica*. Umjesto njih češći su bili likovi na *-orka*, vjerojatno i stoga što ih je bilo lakše uklopiti u dosadašnji naglasni sustav, npr. *administrâtorka*, *inicijâtorka*, *interpretâtorka*, *organizâtorka*, *plagiâtorka*. Dopusti li se naglasni lik *ambasâdorica*, bit će potrebno dopustiti i naglasni lik *ambàsador*.

9.8. Jedan od zaključaka bio bi, prema tome, analoško pomicanje naglaska u ženskih mocijskih parnjaka sa sufiksom *-ica* na njihov predsufiksalni slog, što dovodi do povećavanja broja istovrsno naglašenih mocijskih izvedenica. Tako se javlja problem naglasnih dubleta koji se uklanja, kako smo vidjeli, ili odabirom naglaska, dakle jednostrukim naglasnim normiranjem ili dopuštanjem dubleta, dakle dubletnim naglasnim normiranjem, uz preporuku za upotrebu u različitim stilskim područjima tamo gdje je to moguće.

To znači da se, unatoč navedenim naglasnim dubletama u nekih tvorenica, može govoriti o osnovnom naglasnom mjestu u ženskih mocijskih parnjaka sa sufiksom *-ica* motiviranih stranom imenicom, odnosno u imenica motiviranih domaćom riječju, od peterosložnih naviše, a to je predsufiksalni slog. U taj osnovni naglasni tip ulazi i imenica *gospodârica*, a i većina ženskih mocijskih parnjaka od peterosložnih naviše s glagolskim pridjevom trpnim u osnovi: *povjerènik* – *povjerènica*, *uhapšènik* – *uhapšènica*, *utopljènik* – *utopljènica*, *zarobljènik* – *zarobljènica*..., ali razlog u ovih posljednjih leži u naglasku muškog člana, odnosno u već spomenutom pravilu o naglasku mocijskog para s oba člana motivirana pridjevom, pa onda i glagolskim pridjevom trpnim.

9.9. Ženski mocijski parnjaci sa sufiksom *-ka* motivirani svojim muškim parnjakom sa sufiksom *-ar* čine s njim pravi naglasni par.

9.10. Ženski mocijski parnjaci sa sufiksom *-inja* imaju sustavno naglasak na predsufiksalmom slogu.

9.11. Uz dužinu sam zadržala atribut položajna, kako ima Stjepan Ivšić, jer tu nije riječ o općem položaju dužine iza naglaska u ženskom mocijskom parnjaku kakvu nalazimo npr. u imenici *ambàsadorica* prema *ambàsador*, nego o konkretnom njezinu položaju ispred poluotvornika iza kojeg slijedi sufiks *-ka*. U tom položaju dužina ostaje ili postaje kad je za to ispunjen upravo naveden uvjet: ostaje, npr. u *bólničârka* prema *bólničâr*, odnosno postaje, npr. u *břđânka* prema *břđânin*, ili se gubi kad za to nije ispunjen naveden uvjet, npr. u *põštârica* prema *põštâr*.

S obzirom na položaj u oba člana mocijskog para riječ je zapravo o položaju ispred sufiksa, dakle o predsufiksnoj dužini, odnosno o položaju iza naglasaka, dakle o zanaglasnoj dužini.

9.11.0. Uz imenice sa sufiksom *-kinja* razilaze se mišljenja o položajnoj dužini.

9.12. Ženski dubletni likovi sa sufiksima *-ica* / *-kinja* podudaraju se u naglasku: *maturàntica* / *maturàntkinja*.

9.13. Neke naglasne dublete, pa i triplete, pokušalo se iskoristiti značenjski, npr. *govòrnica* i *govòrnik* u retoričkoj terminologiji, ali se prikladnijim pokazala sufiksalna dubletnost, dok su druge naglasne dublete ipak značenjski iskorištene, npr. *majstòrica* u šahovskoj terminologiji za razliku od *májstorica* 'žena majstor' i 'žena majstora'.

Iako takvih primjera nema mnogo, svaki je vrijedno zabilježiti zbog razlikovne uloge naglasaka.

9.14. Ulogu naglasaka u stilski obilježenu značenju, odnosno u pojačavanju takva značenja bilježi S. Babić uz neke tvorenice sa sufiksom *-ant*. U t. 1123 čitamo: "Stilski neobilježene (imenice, dodala E.B.) imaju kratkouzlazni naglasak na pretposljednem slogu, a stilski obilježene mogu imati isti naglasak, a mogu imati i kratkosilazni na sufiksu: *bùbant* i *bubànt*, *citirant* i *citirànt*... Kratkousilazni naglasak slabi stilsku obilježenost tih izvedenica, odnosno likovi s kratkosilaznim naglaskom jače su stilski obilježeni."

Dvojne naglaske Babić daje i za stilski obilježene imenice sa sufiksom *-ant* motivirane imenicom: "*cirkùsant*, *muzikant*, *politikant* (*cirkusànt*, *muzikànt*, *politikànt*)", (t. 1124).

9.14.1. Međutim, među ženskim mocijskim izvedenicama od muških imenica na *-ant* nema nijedne izvedenice od navedenih stilski obilježenih muških imenica na *-ant*, niti se bilo što kaže o njihovom naglasku. Naime, trebalo je navesti u kakvu su oni naglasnom odnosu kada je naglasak na slogu ispred sufiksa *-ant*, odnosno kada je na tom sufiksu, dakle o odnosu *bùbant* – *bùbantica*, odnosno *bubànt* – *bubàntica*, čemu bismo trebali pridružiti i par s analoškim naglaskom u ženskom članu, dakle *bùbant* – *bubàntica*, pa tako dobiti tri naglasna odnosa u mocijskom paru *bubant* – *bubantica*:

bùbant – *bùbantica*

bubànt – *bubàntica*

bùbant – *bubàntica*,

s tim da je obilježeno značenje samo u mocijskom paru *bubànt* – *bubàntica*.

9.15. Neki sufiksadni mocijski parovi ujedno su i naglasni parovi. Naglasne parove nalazimo i u jednom i u drugom tipu mocijskih parova. Njih nema mnogo a pokazuju različit stupanj naglasne veze pa i naglasne čvrstoće, odnosno nagla-

sne preoblake. Viši stupanj naglasne veze nalazimo u mocijskim parovima s ne-tvorbenim odnosom članova, posebno u onih s pridjevskom motivacijom. Oni su ujedno pravi naglasni parovi jer je u njih puna naglasna podudarnost, npr. *uhapšenik* – *uhapšenića*, oboje prema *uhapšen*.

9.15.1. Prave naglasne parove imamo, kako smo vidjeli, i među parovima s tvorbenim odnosom članova. Tako je u parovima u kojima je ženski mocijski parnjak motiviran dvosložnim muškim članom sa sufiksom *-ār*, G *-ara*, dakle *slikār*, *-ara* – *slikarica*. I ženski mocijski parnjaci sa sufiksom *-ka* motivirani svojim muškim parnjakom sa sufiksom *-ār*, čine s njim pravi naglasni par, npr. *bólničār* – *bólničārka*.

9.15.2. Zbog kolebanja naglasaka u pojedinim ženskim mocijskim imenicama neki mocijski parovi prestaju biti pravi naglasni parovi, npr. par *frizēr* – *frizērka* kada, zasada samo u razgovornom jeziku, postaje *frizēr* – *frizērka*...

9.16. Naglaske u ženskom mocijskom parnjaku najbolje je bilo promotriti u sufiksalskim parovima, odnosno u nizu s istim sufiksom.

9.17. Izneseno možemo svesti na ove zaključke:

1. Ženske mocijske izvedenice sa završetkom *-ačica* i *-ašica* imaju ustaljen naglasak bez obzira na naglasak svog muškog parnjaka, a to je kratkouzlazni naglasak na predsufiksalsnom slogu, dakle *glasàčica*, *preponàšica*. Isto pravilo vrijedi i za ženske mocijske izvedenice sa završetkom *-arica* ako njihov muški član pripada naglasnoj skupini *-ār*, G *-ára*, dakle *zùbār*, *-ára* – *zùbàrica*... Njima su se pridružile ženske mocijske izvedenice na *-teljica*, dakle *brantèljica*, potisnuvši potpuno svoje naglasne dublete.

2. Zahvaljujući analogiji imenice sa završetkom *-antica*, *-entica* i *-istica* javljaju se i s naglaskom na predsufiksalsnom slogu, dakle *diskutàntica*, *pacijèntica*, *harfistica* i tako supostoje s likovima s naglaskom jednakim naglasku muškog člana njihova mocijskog para, dakle s *diskùtantica*, *pacijèntica*, *hàrfistica*, dosada uzimanim za književne likove, konkurirajući im snažno.

3. Naglasak jednak naglasku svoga muškog parnjaka imaju ženske mocijske izvedenice sa završetkom *-arica* ako njihov muški član pripada naglasnoj skupini *-ār*, G *-ara*, dakle *pòštār*, *-ara* – *pòštàrica*, zatim imenice sa završetkom *-lica*, dakle *bàjalica*, sa završetkom *-nica*, dakle *prèdsjednica* i imenice sa sufiksom *-ica* i pridjevskom motivacijom, dakle *srètan* – *srètnica*, a tu ulaze i već spomenute mocijske izvedenice sa završetkom *-antica*, *-entica* i *-istica* jednim od svojih dubletnih likova.

4. Posebnu pažnju treba posvetiti mocijskim izvedenicama na *-orica*, od peterosložnih naviše, i mocijskim izvedenicama naglasnog tipa *intelektuálka* odnosno *tramvájka*.

9.18. Ovime posao oko utvrđivanja naglasaka u mocijskim parovima nije završen, a njegovo usustavljivanje u ženskom mocijskom parnjaku tek počinje. Pritom valja uvažiti ne samo priručničke likove nego i govornu praksu.²⁸

Zusammenfassung

AKZENT DER MOVIERTEN FEMININA IM VERGLEICH ZU ENTSPRECHENDEN MASKULINA

In der vorliegenden Arbeit wurde die Akzentuierung der movierten Feminina im Vergleich zu ihren maskulinen Entsprechungen untersucht. Es konnten sieben Akzenttypen festgestellt werden. Besondere Aufmerksamkeit wurde den movierten Bildungen mit den Suffixen *-ica*, *-ka*, *-inja* und *-kinja* geschenkt, deren Akzent bis heute nicht eingehend untersucht wurde, obwohl in Grammatiken bei der Besprechung der Motion auch die Akzentuierung erwähnt wird. Festgestellt wurden Akzentschwankungen und *-dubletten* der movierten Feminina auf *-ica* mit mehr als fünf Silben. In der vorliegenden Arbeit wurde untersucht, inwieweit der Akzent des movierten Femininum mit dem Akzent, bzw. der prosodischen Gestalt des entsprechenden Maskulinum übereinstimmt. Hingewiesen wurde auf die Rolle der Analogie bei der Systematisierung des Akzents auf der Silbe vor dem Suffix *-ica*, welche Bildungen sonst Akzentschwankungen aufweisen. Eine solche Entwicklung zeigen zuerst Ableitungen auf *-teljica*: *učiteljica* statt *učiteljica* (zu *učitelj*), auf *-orica*: *profesorica* statt *profesorica* (zu *profesor*), denen sich heute folgende Ableitungen massenweise anschließen: *-antica* – *debitantica* statt *debitantica* (zu *debitant*), *-entica* – *konkurentica* statt *konkurentica* (zu *konkurent*), *-istica* – *harfistica* statt *harfistica* (zu *harfist*). Erwähnt wurde auch die Bedeutungsmarkiertheit einiger Akzentdubletten (*bubant* : *bubant*) und ihre Verwendung zur semantischen Differenzierung (*majstorica* "Entscheidungsspiel für den Meistertitel" : *majstorica* "Handwerksmeisterin" und "Frau eines Handwerksmeisters").

²⁸ Svoj doprinos naglasnoj problematici, pa tako i problematici naglasaka u mocijskim parovima, i posebno naglasaka u ženskom mocijskom parnjaku, dat će i suradnici na projektu Filozofskog fakulteta u Zagrebu *Naglasak u hrvatskom književnom jeziku*. Voditelj je projekta Ivo Škarić, koji sa suradnicima izrađuje naglasni priručnik s dva dijela: glavni rječnik s izbornim naglasakom i dodatak u kojem će biti svi naglasci. U dubletnim naglasnim situacijama uz studente informanti su bili i poznati zagrebački glumci. Njihov je izbor imao i određen utjecaj. Za navedeni je naglasni priručnik bitno da će naglasci koji će ući u glavni rječnik zapravo predstavljati naglasnu opredijeljenost.